

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Oosterstraat 2 (Poelestaat 1) -4

Status: BBP.

Periode: veldwerk 12-6-2003

Onderzocht door: T. Tel en F. van der Waard (veldwerk); H. Wierts (archieffonderzoek).

Auteur: F. van der Waard

Datum: versie Februari 2005 Groningen

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen. De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieur-afwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek van de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoossier van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

Beperkingen: De verdiepingen van nr. 2 konden niet waargenomen worden. De verdiepingen van nr. 4 zijn van verlaagde plafonds voorzien. zie beschrijving ruimten.

SITUERING/STRUCTUUR

Oosterstraat 2 is een ondiep drielaags onderkelderd hoekpand (5,5x6m) met een zadeldak met voorschild. Oosterstraat 4 is een dwars drielaags onderkelderd pand (10,4-11x7,4m) met een mansardedak. Het pand is tegen de rechterzijmuur van nr. 2 aangebouwd.

Achter nr. 4 bevindt zich een onderkelderd drielaags achterhuis (ca. 5x4m) met een plat dak en een eigenaardige plattegrond waarbij de linkermuur een knik heeft.

Ten zuiden van dit laatste gebouw bevindt zich een overbouwde gang die op een overbouwde binnenplaats uitkomt.

BOUWGESCHIEDENIS

Op de hoek van de Oosterstraat en de Poelestraat heeft een diep middeleeuws huis gestaan, waarvan de korte gevel op de Oosterstraat was georiënteerd. Dit huis had een kelder, een begane grond, een lage eerste verdieping. Een hogere tweede verdieping en een steil dak; het strekte zich minimaal uit tot en met Poelestraat 3 en was daarmee ca. 15 meter lang. Het een en ander kan op de kaart van Haubois uit ca. 1643 gezien worden en op een historische foto uit het eind van de 19de eeuw. De kaart suggereert dat daarachter een lager achterhuis was dat zich tot de huidige Poelestraat 9 uitstrekt. Hierin was een poort aangebracht die mogelijk gesitueerd kan worden bij de overbouwde gang naast nr. 9. De gevel aan de Oosterstraat wordt als een trapgevel met grote trappen aangeduid.

Ten zuiden van dit diepe huis was vermoedelijk een zijhuis of zijkamer die tot een dwars geplaatst gebouw ontwikkeld is ter plekke van het huidige huis Oosterstraat 4. Dit zijhuis maakte gebruik van de rechter zuidelijke muur van het hoofdhuis. Deze is op kelderniveau bewaard gebleven. Ook de

rechtermuur van dit zijhuis is over de 2 bouwlagen bewaard gebleven, evenals de achtermuur van het dwarse zijhuis op kelderniveau. De rechterzijmuur is tot en met de verdieping van vrij grote stenen gemetseld en zou mogelijk nog uit de 15de of 16de eeuw kunnen dateren.

Van dit dwarse gebouw was het noordelijk gedeelte ter breedte van ca. 4 meter onderkelderd. Het zuidelijk gedeelte was althans in 1899 niet onderkelderd. De verklaring ervan is onduidelijk, wellicht heeft zich boven het niet onderkelderde gedeelte ooit een poort bevonden. De kaart van Hauboïs suggereert een dwars huis van twee bouwlagen met Vlaamse gevel in het midden. Van een poort lijkt echter geen sprake te zijn.

Op het minuutplan van omstreeks 1830 is het hele complex in afzonderlijke kleine eenheden verdeeld geraakt. Kennelijk heeft men het grote pand in stukken verkocht. Achter het dwarse zijhuis (het huidige Oosterstraat 4) is ook bebouwing ontstaan. Deze lijkt dan al bij het hoekpand (Oosterstraat 2) te horen. Deze eigenaardige bezitsverhouding suggereert dat Oosterstraat 2 en 4 uit een gemeenschappelijke boedel ontstaan zijn, waarbij bij de splitsing ervan deze achterbebouwing bij het hoekpand terecht kwam.

In 1898 is het hoekpand ingrijpend verbouwd naar het ontwerp van architect van Elmpst door het met een verdieping te verhogen en de gevels aan de Oosterstraat en de Poelestraat te vernieuwen. De kelder functioneerde toen als keuken, bergplaats en dienstbodenkamer. De begane grond werd door de winkel in beslag genomen, behalve het portaal en de trap naar de bovenwoning achter tegen de oostmuur. Op de verdiepingen was een bovenwoning. De trap bevond zich rechtsachter. In beide zijmuren waren stookplaatsen. Uit de tekeningen blijkt dat in het opgaande werk alleen de rechtermuur van het oude pand werd gehandhaafd en dat alle andere muren nieuw werden gezet.

Ook bouwde van Elmpst het achterhuis achter nr. 4 geheel nieuw op dat toen bij nr. 2 hoorde. Het achterhuis kreeg licht via een binnenplaats aan de zuidzijde. Het had op de begane grond een voorkamer met daarnaast een gang naar nr.2 en in de noord-westhoek een spiltrap. Op de eerste verdieping waren slaapkamers en de tweede verdieping diende als magazijn.

In 1899 werd ook nr. 4 van een extra verdieping voorzien en werd de voorgevel aan de Oosterstraat geheel vernieuwd. De architectuur hiervan sluit goed aan op het een jaar oudere ontwerp van Van Elmpst. De opdrachtgever was C. Paanakker en de architect was W.P. Ros. Op een tekening uit 1899 blijkt dat de kelder van nr. 4 als keuken functioneerde. Aan de rechtermuur was een aanrecht met een wasbak. Deze porcelein wasbak is nog aanwezig. In de linkerachterhoek was een trap van de begane grond naar de kelder. Daarboven was ook een slingertrap naar de verdieping en tweede verdieping. Dit kan een oude plaats voor een trap geweest zijn. Voor de kelder was een koekkoek met een trap.

Op de begane grond was een portiek in het midden en links van het portiek was een kamer met in de linkerachterhoek de trap. De rest van de begane grond zal winkel geweest zijn.

In 1943 werd de kelder van nr. 4 naar het zuiden vergroot.

In 1945-47 werd het achterhuis dat in 1898 bij nr. 2 hoorde samengevoegd met het voorhuis van nr.4. Bij die gelegenheid werd de kelder naar achteren vergroot door een kelder te maken onder het achterhuis. Tevens werd de gang ten zuiden van het achterhuis overdekt. P.G Thiadens was hiervan de opdrachtgever. In 1975 werden de winkels van Oosterstraat 2 en 4 samengevoegd.

BESCHRIJVING OOSTERSTRAAT 2

gevels

De in schoon werk opgetrokken voorgevel aan de Oosterstraat van drie bouwlagen hoog en twee traveeën breed met een afgeschuinde hoek vormt één geheel met de Poelestraatgevel van drie traveeën. De door Van Elmpst ontworpen gevel is een eclecticismische stijl opgetrokken en dateert uit 1898.

De pui is recent vernieuwd.

De vensters van de eerste en de tweede verdieping zijn per travee gevat in een hoog spaarveld. De vensters zijn T-vensters met bovenlichten met glas in lood. Boven elk venster van de eerste verdieping bevindt zich een segmentboog, waarvan de boogtrommel opgevuld is met siermetselwerk. Daarboven bevindt zich een gekoppelde rondboog met daarin siermetselwerk. Dit gedeelte is tevens de borstwering van het venster van de tweede verdieping. Ook de vensters van de tweede verdieping hebben segmentbogen waarvan de boogtrommels opgevuld zijn met siermetselwerk. Deze sluiten de spaarvelden van boven af.

Bij de afgeschuinde hoek is op verdiepingniveau een erker uitgebouwd met daarboven op de tweede verdieping een balkon met een siersmeedijzeren hekwerk en openslaande balkondeuren. Op zolderniveau is de afgeschuinde hoek voorzien van een dakkapel met een halfronde gevelbeëindiging.

De gevel wordt afgesloten door een kroonlijst op blokkeeltjes. Boven de kroonlijst bevindt zich een voorschild met een eenvoudige dakkapel met lessenaardak. Het schild is bedekt met zwarte leiachtige pannen net als het zijschild aan de Poelestraat.

De Poelestraatgevel heeft aan de linkerkant een risaliet waarin zich de toegang tot de bovenwoning bevindt. De deur met aan weerszijden een smal venster is gevat een in iets terugliggende spaarnis die door een segmentboog overdekt is. De risaliet wordt geprofileerd doordat deze uitgebouwd is in een soort dakkapel.

De vensters op de eerste en tweede verdieping zijn op dezelfde wijze architectonisch geprofileerd in hoge spaarvelden als die in de voorgevel aan de Oosterstraat. Tussen het eerste en het tweede venster bevindt zich een uitgemetselde schoorsteen die op verdiepingniveau begint.

beschrijving per bouwlaag

De kelder is overdekt door grenen balken (20x11,5 cm) met kwartronde profilering.

Deze balklaag kan uit 1898 dateren.

De rechter (zuidelijke) zijmuur is op kelderniveau nog intact, maar ontbreekt op de begane grond. Deze is op zijn minst 56 cm dik. Op een blauwdruk van 1899 wordt deze muur met een dikte van 60 cm aangegeven. De andere keldermuren dateren uit 1898.

De begane grond is in gebruik als winkel en volledig gemoderniseerd. De oude rechter zijmuur tussen 2 en 4 is op die niveau weggebroken. De oostelijke eindmuur die de grens met Poelestraat 3 vormt dateert uit de tijd van Van Elmpt.

De verdiepingen en de kap staan bekend als Poelestraat 1 en zijn niet bezocht.

Volgens de tekeningen van Van Elmpt is de zuidelijke zijmuur op het niveau van de verdieping gehandhaafd.

Van Elmpt tekent overigens enkelvoudige balklagen en een kap met verbeterde Hollandse kaspanten met gordingen en kreupele stijlen. Vermoedelijk zijn alle balklagen in de tijd van Elmpt vernieuwd.

BESCHRIJVING OOSTERSTRAAT 4

gevels

De voorgevel is een drielaagse langgevel die beëindigd wordt door een kroonlijst met in het midden een dakkapel. Deze uit 1899 daterende gevel is in een rijke eclecticismische bouwstijl in schoon werk opgetrokken.

De pui is recent gemoderniseerd.

De gevel heeft twee hoeklisenen en een liseen in het midden die ongeveer op een derde van de hoogte van de vensters van de eerste verdieping beginnen. Deze lisenen omsluiten twee iets terugliggende spaarvelden, waarbij in elke liseen twee venstertraveeën zitten. De spaarvelden worden van boven afgesloten door een rondboogfries.

De lisenen worden aan de onderkant breder doordat ze naar binnen zwenken. De middelste liseen zwenkt naar beide zijden uit. In dit verbreedde deel van de liseen bevindt zich een rondboognisje. Ook aan de bovenkant worden de lisenen weer breder.

Op de eerste verdieping zijn 4 T-vensters. Boven de vensters zijn rondboogige ontlastingsbogen die deels met geglazuurde steen gemetseld zijn. In de boogtrommels is siermetselwerk aangebracht en in het midden van elke ontlastingsboog bevindt zich een beeldhouwde stucwerk kop.

Op de tweede verdieping zijn ook vier T-vensters die overdekt zijn door strekken die aan de onderkant getoogd zijn. In de lage segmentboogige boogtrommels is een sierwerkje gemaakt.

De zone met de ontlastingsbogen van de eerste verdieping vormt de borstweringzone van de vensters van de tweede verdieping.

Ter hoogte van de vensterbanken en ter hoogte van de bovendorpels zijn horizontale banden van geglazuurde stenen gemetseld.

De dakkapel heeft een tweedelig draaivenster waarboven een ontlastingsboog met in de boogtrommels siermetselwerk. Dit venster wordt geflankeerd door twee venstertjes met eens trek erboven. Aan beide zijden van de dakkapel waar deze op de lijst aansluit bevindt zich een gebeeldhouwde stucwerk kop. De dakkapel wordt door een horizontale gemetselde lijst afgesloten die in het midden een driehoek vormt. Boven de lijst bevindt zich een dakschild dat met zwarte pannen belegd is en een zijvlak van een mansarde is.

Het achterhuis is iets smaller dan het voorhuis zodat een deel van de achtergevel uitsteekt. Dit deel van de achtergevel is op begane grond niveau ingebouwd en daarboven gepleisterd. In dit gedeelte zijn op de eerste en tweede verdieping dichtgezette vensters aangebracht.

De oude kern van dit pand is 7,4 meter diep en 10,4-11 meter breed. Het pand is tegen de rechterzijmuur van nr. 2 aangebouwd.

De rechter zuidelijke zijgevel is tot en met de eerste verdieping van groot formaat stenen opgemetseld. Op de verdieping konden diktes van 7-8,5 cm gemeten worden. De achtergevel is in de kelder nog te zien, maar is op begane grond niveau verdwenen evenals de linkermuur, die in feite de rechtermuur van het oorspronkelijke diepe buurhuis is.

Op dit geheel van 2 bouwlagen staat een derde bouwlaag van 1899 en de kap. In 1899 kreeg het pand tevens een nieuwe voorgevel die door architect Ros is ontworpen.

beschrijving per bouwlaag

Het voorhuis is bijna geheel onderkelderd op een strook langs de zuidmuur na als men tenminste de informatie van een blauwdruk van 1943 kan geloven. De noordelijke helft van deze kelder dat tegen de zijmuur van het Oosterstraat 2 is aangebouwd is het oudste gedeelte en bestond al in 1899. Het zuidelijk gedeelte van de kelder is pas in 1943 ontstaan.

De overdekking van de kelder is recent, maar aan drie zijden kunnen muren van de oude structuur nog gezien worden die op de begane grond verdwenen zijn. De oude voorgevel is minstens 60 cm dik is. De linkerzijgevel, die in feite de zijgevel van Oosterstraat 2 is, is minimaal 56 cm dik en heeft stenen van 7-7,3 cm dikte. De oude achtergevel is ca. 50 cm dik.

In de voorgevel zitten resten van een doorgang die in de 20ste eeuw is dichtgezet. Ten zuiden daarvan bevindt zich een eigenaardig naar voren stekend stuk metselwerk dat niet goed geduid kan worden.

Hieraan is een porceleinen wasbakje gemaakt hetgeen ook op de blauwdruk van 1899 te zien is. In dit stuk metselwerk is ook nog een rechte rollaag zichtbaar waarvan de betekenis onduidelijk is.

De begane grond heeft een moderne inrichting met verlaagde plafonds en de tussenmuur met nr. 2 is weggehaald, evenals de oude rechtermuur van nr. 4. Het is niet duidelijk of hier nog een oude balklaag aanwezig is.

De eerste verdieping is geheel gemoderniseerd en van verlaagde plafonds voorzien en ook op dit niveau is de achtergevel ook grotendeels verdwenen?

De tweede verdieping die uit 1899 dateert is gemoderniseerd. Hier was de achtergevel nog wel aanwezig, maar deze dateert op dit niveau uit 1899.

Er zitten nog nauwelijks oude inrichtingselementen in nr. 4.

De kap was niet toegankelijk. Deze dateert uit 1899 en is blijkens een waarneming door een gat in het plafond mogelijk een beschoten mansardekap die recent met staal versterkt is.

Het achterhuis achter nr. 4

Achter het dwarse voorhuis van nr. 4 staat een soort achterhuis van drie bouwlagen met een plat dak. Dit is door van Elmpt in 1898 compleet nieuw gebouwd.

Het achterhuis heeft een vrijstaande zuidgevel aan een overbouwde binnenplaats. Op begane grond niveau is deze gevel uitgebroken en op beide verdiepingen heeft de gevel 3 venstertraveeën.

Het pand werd in 1945-47 onderkelderd toen het bij nr. 4 werd getrokken. De begane grond is bij de winkelruimte getrokken en van verlaagde plafonds en voorzetwanden voorzien. Op de verdiepingen zijn de muren gestript zodat duidelijk te zien het een nieuwbouw van het eind van de 19de eeuw is. In de

linkerachterhoek van de verdieping zijn de sporen van een vroegere stookplaats te zien, hetgeen overeenkomt met de tekeningen van Van Elmpt. Er zitten nauwelijks inrichtingselementen in.

WAARDESTELLING.

Het pand heeft belangrijke stedenbouwkundige waarde door de ligging op de hoek van de Oosterstraat en de Poelestraat, waarbij de architectuur van Van Elmpt de hoekligging architectonisch profileert.

Het pand heeft positieve monumentwaarde door de massa van het bouwvolume die een reminiscentie is van het oorspronkelijke diepe hoekhuis met een dwarshuis ernaast.

De gevels aan de Poele- en de Oosterstraat hebben hoge architectonische waarde omdat ze met uitzondering van de begane grond gaaf bewaard en zorgvuldig architectonisch gedetailleerd zijn. Het betreft de voorgevel en de zijgevel van Oosterstraat 2 van Van Elmpt uit 1898 en de voorgevel van Oosterstraat 4 van Ros uit 1899

Wat betreft de constructie hebben met name de oude rechter zijmuur van het hoekhuis en de oude rechter muur van het zijhuis, en de resten van de kelder van nr 2 en 4 waarin toch nog de oude structuur min of meer afleesbaar is bouwhistorische waarde.

De achterbouw heeft indifferente monumentwaarden daar het niet ouder is dan 1898 en vanwege ingrijpende 20ste-eeuwse verbouwingen ook geen interieuronderdelen meer heeft.

AANBEVELINGEN

Wanneer het pand wordt verbouwd is het uitvoeren van aanvullend bouwhistorisch onderzoek noodzakelijk. Daarbij dient vooral gelet te worden op restanten oud muurwerk.

Uittreksel uit het bouwdoossier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen.**Uittreksel uit het bouwdoossier Oosterstraat 4**
Bouwdoossier B 3875

8-9-1899

C. Paanakker krijgt vergunning om de voorgevel af te breken en weer op te bouwen en op het gebouw een verdieping te bouwen ter vergroting van de bestaande woning.

27-3-1943

P. Thiadens krijgt vergunning voor het vergroten van de kelder.

4-12-1945

Proces verbaal vanwege een verbouwing zonder vergunning. Wijzigen en uitbreken van de scheidingsmuren in het achtergebouw. Vergroten van dit gedeelte van het gebouw, het aanbrengen van een kelder, en het gedeeltelijk overdekken van de open ruimte achter dit gebouw.

22-01-1946

Vergunning voor P.G. Thiadens betreffende het voor een gedeelte veranderen en uitbreiden van het gebouw, Oosterstraat 4 en 4a. Het hoekgebouw Oosterstraat 2 mag aan haar bestemming worden onttrokken. Vrijstelling voor het gedeeltelijk veranderen en uit te breiden Oosterstraat 4 en 4a, bestaande in: het wijzigen van de indeling, het vergroten van het gebouw met een aanbouw, het maken van een kelder en het bestemmen en inrichten van het gebouw tot kantoor en bergruimten, alsmede het samenvoegen van het gebouw met het gebouw gemerkt nrs 4 en 4a in de Oosterstraat, door het maken van een doorgang in de scheidingsmuur tussen de beide gebouwen overeenkomstig de tekening.

18-01-1947

Het werk is voltooid.

1960

Vergunning voor H. Nieboer voor neon lichtreclame. In dossier een zwart witfoto.

17-04-1963

Vergunning voor H. Nieboer om de als magazijnruimte in gebruik zijnde woonruimte Oosterstraat 4a in gebruik te nemen voor het bedrijf en te veranderen; het wijzigen van de indeling van de begane grond, het laten vervallen van de toegangstrap naar de eerste verdieping en het aanbrengen van een raamkozijn in de voorgevel.

14-04-1968

Aanvraag voor lichtreclame, grote zwart wit foto in dossier.

Poelestraat 1 / Oosterstraat 2,
bouwdoossier B3475

1898 Aanvraag van een vergunning voor de sloop van een benedenwoning met winkel en een bovenwoning en de bouw van een benedenwoning met winkel en een bovenwoning naar ontwerp van Van Elmpt. De nieuwe voorgevel wordt geplaatst in de bestaande richting met uitzondering van een afschuining in de noordwest hoek. Kadasternummer H 1231.

1929 Aansluiting op de gemeentelijke afvoer van fecalien.

- 1938 Aanvraag van een vergunning voor het vernieuwen van de winkelpuien. Er zijn problemen rond de toestemming voor het hebben van uitstalkasten die buiten de rooilijn reiken in verband met het doorzicht van de straat.
- 1945 Aanvraag van een bouwvergunning voor het gedeeltelijk veranderen en uitbreiden van het pand. De verandering bestaat uit het wijzigen van de indeling, het vergroten door middel van een aanbouw, het maken van een kelder, het bestemmen en inrichten van het gebouw tot kantoor en bergruimten en het samenvoegen van het gebouw met het pand Oosterstraat 4 door het maken van een doorgang in de scheidingsmuur. Het pand bevatte al enige woonruimten achter Oosterstraat 4.
- 1954 Aanvraag van een vergunning voor de plaatsing van lichtreclame.
- 1968 Idem.
- 1975 Aanvraag van een vergunning voor het veranderen en samenvoegen van de winkels in Oosterstraat 2 en 4 en het veranderen van de toegang tot de bovenwoning van nr. 4.
- 1983 Aanvraag van een vergunning voor de plaatsing van een neon-reclame.
- 1986 Aanvraag van een vergunning voor het veranderen van de winkel.
- 1991 Idem.
- AB, februari 2002.